

KLIIMAMINISTEERIUM

K Ä S K K I R I

Tallinn

01.02.2024 nr 1-2/24/31

Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmise menetluse algatamisest keeldumine

Irja Alakivi ettepanek Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmiseks lahendatakse ja käskkiri kehtestatakse looduskaitseaduse § 8 lõike 4 alusel.

1. ASJAOLUD

1.1. Kodanik Irja Alakivi esitas 19.03.2021 Keskkonnaministeeriumile (edaspidi ka *KeM*) ettepaneku¹ Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmiseks (edaspidi *ettepanek*).

Irja Alakivi ettepaneku eesmärk on kaitsta tervikuna Tartu linnas Sanatooriumi, Tervise ja Riia tänava vahel paiknevat ligikaudu 8 ha suurust ala, mis vastab maastikukaitseala eritüübile park sätestatud kriteeriumidele. Ettepanekus tuuakse välja järgmised kaalutlused:

- Ettepanekuga hõlmatud ala vastab looduskaitseaduses sätestatud kaitse alla võtmise eeldustele: ohustatus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline ning esteetiline väärtus, rahvusvahelistest konventsioonidest ning kokkulepetest tulenevatele kohustustele, millega Eesti on liitunud. Viimase all on silmas peetud ajalooliste parkide kaitse hartat (1982) ehk Firenze hartat.
- Ajalooline aed moodustab oma arhitektuurses ja aianduslikus osas koos tervikliku kompositsiooni, mis pakub huvi ja vajab kaitset just tervikmonumendina.
- Ajalooline planeering. Seos kultuurilooa. Park on tüüpiline alleedega ringpiiris ümbritsetud ja erinevast liigist puudegruppidega liigendatud pargiala, kus on lookleva joonega valgusküllased pargiväljakud. Pargi on planeerinud ja selle põhistruktuurid rajanud folkloristikadoktor ja Eesti Rahva muuseumi üks asutajaid Dr Oskar Kallas ning põllumajandusdoktor Dr Aleksander Eisenschmidt, nende pargistruktuuride loomises on aktiivselt osalenud Oskar Kallase abikaasa – Soome ja Eesti kultuurilukku jälje jätnud kirjanik Aino Kallas.
- Dendroloogiline väärtus. Pargis on rohkem kui saja aasta vanustest lehtpuudest alleed, okaspuudest mitmekordsed read ja grupid, põliste lehtpuude grupid, suure ümbermõõduga vanad sarapuupõõsad, kus on ka jämedad tüved. Enamus puid on heas seisus.
- Ökoloogiline väärtus. Pargi, kui Tartu lõunalinnaosade ainsa tervikliku roheala (rohevõrgustiku tuumala) ökoloogiline väärtus seisneb hüvedes, mida ta pakub elustikule – lindudele putukatele, käsitiivalistele, pisiimetajatele. Park tervikuna pakub ökoloogilisi hüvesid, lisaks tervislikule hapnikurikkale õhule, linnakeskkonnas inimestele, lastest vanuriteni, kuna park on väga hästi juurdepääsetav.

¹ Keskkonnaministeeriumi DHS nr 8-2/21/1334

- Esteetiline ja puhkeväärtus. Pargilooduses viibimine pakub esteetiliselt naudingut isegi praegu, kus pargiala pole 100% hooldatud. Pargi niinimetatud ökoloogilisimasse seisundisse, aastakümneid juba inimkäest puutumata alasse tulebki ka peale kaitse alla võtmist suhtuda erilise pieteeditundega ja ettevaatlikkusega. Park pakub võimalust pädevate juhendajate abiga loodust ka linnas süvitsi tundma õppida. Selleks on head võimalused nii lasteailastele, kui koolide õpilastele. Vahetult pargi kõrval asub Tartu Tamme Gümnaasium.

1.2. Ettepaneku ala ei ole kaitstava loodusobjektina kaitse alla võetud.

1.3. 15.04.2021 palus Keskkonnaministeerium Keskkonnaametil (edaspidi *KeA*) võtta loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepanek töösse ja korraldada vastavalt looduskaitseaduse (edaspidi *LKS*) § 8 lõikele 3 ettepanekus nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ekspertiisi koostamine².

1.4. 17.05.2021 informeeris KeA Tartu Linnavalitsust (edaspidi *Tartu LV*) kaitse alla võtmise ettepanekust ja vajadusest peatada mistahes tegevused, mis võivad mõjutada ettepanekus nimetatud loodusobjekti seisundit, v.a tavapärased hooldustööd³.

1.5. 25.05.2021 edastas KeA ettepanekus nimetatud ala kaardikihid Keskkonnaagentuurile projekteeritavate alade kaardikihile kandmiseks Eesti looduse infosüsteemis (edaspidi *EELIS*)⁴.

1.6. 04.06.2021 tellis KeA osaühingult AB Artes Terrae (registrikood 12978320) töö „Tartu Sanatooriumi pargi seisundi ja looduskaitse väärtuste eksperthinnang“⁵. 13.07.2021 võttis KeA töö nr 21056MT2 (edaspidi *ekspertiis*) vastu⁶. Ekspertiisi koostasid volitatud maastikuarhitekt-ekspert Sulev Nurme PhD ja Jüri Järvis PhD.

Ekspertiisi peamine järeldus on see, et pargi väärtused on kooskõlas Vabariigi Valitsuse 03.03.2006.a määrusega nr 64 „Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri“ § 1 lõikes 2 esitatud parkide kaitseväärtustega, milleks on ajalooliselt kujunenud planeering, dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtuslik puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega. Sanatooriumi park on Tartu üks suuremaid pargimassiive, mis tugialana evib tähtsat rolli linna ja linna lähiümbruse rohevõrgustikus nii ökoloogiliselt kui rekreatiivselt. Pargi kultuurilooline tähtsus ja lugu ei ole kahjuks laiemalt teadvustatud, kuid on märkimisväärne tänu pargiga seotud ajalooliste isikute – Aino ja Oskar Kallas ning Aleksander Eisenschmidt – panusele Eesti kultuurilukku ja teaduslukku. Riiklik kaitse on eksperdi arvates vajalik, kuna kohaliku omavalitsuse poolt on uuringualale kehtestatud detailplaneering kogu pargialast ligikaudu 1/3 ulatuses.

Muud ekspertiisi järeldused:

- Vanade puude, eriti nende massiivide säilitamine on ülioluline ja peaks olema metsa, pargi jmt maastike kaitsele võtmelähtekohaks. Puistumassiividel on võime leevendada kuumasaarte mõju, puhverdada nn lõöksadudest tekkivaid veehulki, vähendada lokaalset õhuturbulentsi (keeriseid) jm linnakeskkonna negatiivseid mõjusid, mistõttu Sanatooriumi park on oluline Tartu lääneosa mikrokliima stabiliseerijana.
- Efektiivselt toimivad suured pargimassiivid (sh Sanatooriumi park), kus tänu osalise hooldamatuse tõttu on välja kujunenud liigirikas ja väärtuslik elustik. Erinevalt muudest

² Registreeritud KeA DHS nr 7-16/21/7997

³ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/21/10796

⁴ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/21/11780

⁵ Registreeritud KeA DHS töövõtulepingnr 5-1/21/106

⁶ Registreeritud KeA DHS akt nr 5-2/21/100

intensiivselt hooldatud linnaparkidest ei ole vaja Sanatooriumi parki elurikkust luua – see on seal olemas ja seda tuleb vaid pädeva hooldusega hoida. Sanatooriumi park on suur ja seal paikneb vanade puudega mitmekesiseid elupaiku, seetõttu on pargil oluline ökoloogiline roll. Dendroloogiliselt on huvipakkuvad vanad ebatsuugarühmad, läänepärna- ja tammealleed.

- Tartus ja selle lähiümbruses on elanikele kättesaadavaid loodusalasid eelkõige Emajõe lual ja Tiksoja metsas-rabas, kus saab kogeda luhaniitu ja jõemaastikku, Tiksojal (asub Tähtvere külas) ka metsamiljööd. Sanatooriumi pargil on oluline roll nii kogukonna vaimse tervise kui füüsilise tervise edendamise tasandil ja keskkonnateadlikkuse edendamisel.
- Sanatooriumi pargi kasutusväärtused ja linnaruumilised funktsioonid: seob ruumiliselt piirnevate tänavate eriilmelise ja erineva kasutusega ehitatud maastiku; puhverala (eeskätt Riia tn müra, tolmu jms) ja tuulekaitse TÜ kliinikumihoonetele ja elamutele; jalakäijatele alternatiivne liiklusvõimalus Riia tänaval; pakub TÜ kliinikumi patsientidele ravi- ja taastumisvõimalusi; elustiku pank linnas; ülelinnalise potentsiaaliga tervisespordi- ja rekreatsiooniala; vastavasisulise taristu arendamisel potentsiaalne loodushariduse andmise võimalus Tartu koolidele ja lasteasutustele.
- Vastavalt „Rohevõrgustiku planeerimisjuhendile“ on Sanatooriumi park praeguses mahus Tartu rohestruktuuri tugiala, millele ei ole piirkondlikku alternatiivi ja puudub ruumiline võimalus võrreldava suuruse ja funktsionaalsusega roheala ehitamiseks. Ala vähenemisel üle 5 ha, selle teenuse kättesaadavus väheneb.
- Sanatooriumi park tervikuna on märgiline ajalooline park. Maastikuarhitektuurselt on tegemist kahe algselt linnalähedase villaaiaga 20. sajandi algusest, kujundatuna 1910-tele iseloomulikus vormikõnes. On märkimisväärne, et Kallaste aed-park oli allutatud uusklassitsistlikule, regulaarsemale vormikõnele ja Eisenschmidt'i aed-park heimatlikule vormikõnele. Heimatlik pargikujundus on Eestis suhteliselt haruldane. Tartust leiab heimatlikke hooneid (nt korporatsioon "Neobaltia" konvendihoone Tartus Kastani 1, ehitatud 1902), kuid nende aiad on tulenevalt tollasest piirkondlikust linlikust krundijaotusest väikesed. Eelnevaga sarnaselt saab arutluse konstrueerida ka Kallaste villa ja pargi kohta. Mõlemad villaaiad-pargid on võrreldavad oma stilistiliselt (maastikuarhitektuurselt) olemuselt ja suuruselt näiteks Holstre, Visusti, Jänedä või Taagepera mõisapargiga. Võrreldavate parkide loomisaeg ja vormikõne sarnaneb Kallaste ja Eisenschmidt'i aedadele. Samas on võrreldud mõisapargid oma olemuselt samuti asulast eemal seisvad eravilla pargid. Kui aga vaadelda linnaparke, siis on kõnesolevad uuringuala villaaiad (tänu sellele, et need on säilinud suhteliselt autentses ruumilises konfiguratsioonis) küllaltki unikaalsed. Eisenschmidt'i aia-pargiosa ei ole kopsukliiniku ehitamise tõttu autentsel kujul tervikuna säilinud (kopsukliiniku ehituse alla jäi pargi kirdeosa – u 1/5...1/6 kogu pargialast).
- Maastikuarhitektuurse pargielemendina on tähelepanuväärne U-kujuline läänepärnaallee. Oma üldpikkuselt – ligikaudu 660 m – on see võrreldav mitmete kaitsealuste alleedega (näiteks Luunja mõisapargiallee u 360 m, Kaagvere mõisapargiallee u 450 m, Vana-Kuuste mõisa pargiallee u 390 m, Tähtvere mõisa pargi läänepärnaallee on 1,4 km, Kavastu mõisa pargiallee u 2,4 km), kuid tänu oma ruumikujule, asukohale (linn), terviklikule säilimisele ja puude heale seisukorrale, on tegemist suhteliselt unikaalse alleega.
- Teisalt on pargi Riia tn äärne kuusepopulatsioon halvas seisus, kahjustatud eelkõige juurepessust, ja tuleb lähikümnenditel asendada, kas pargi looduslikku uuendust kasutades või asendusistutustega. Eisenschmidt'i aia lääneosa ja kogu Kallaste aia pargiaasad on võsastumas ja niitmata, mistõttu nende rohurinde liigirikkus kahaneb, kuid samas võib liiga massiivne harvendus vähendada pargiala ökoloogilist väärtust. Pargi intensiivselt hooldatud osas napib põõsarinnet ja rohurinne on muutunud suhteliselt liigivaeseks.. Samuti on rohurinne suhteliselt liigivaene tiheda võrde liitusega metsapargi osas.

- 1.7. 01.02.2022 toimus arutelu KeA ja Tartu LV esindajatega. Kohtumisel esitas KeA kokkuvõtte Artes Terrae OÜ koostatud eksperthinnangust, mille tulemusena leidis, et tegemist on linna kontekstis suure ökoloogilise väärtusega alaga. Arvestades O. Kallase erilist tähtsust diplomaadina, Eesti Rahva Muuseumi ja I tütarlaste gümnaasiumi (M. Härma

Gümnaasiumi) ühe rajajana, tegi KeA ettepaneku võtta ala kohaliku kaitse alla. Linn tutvustas maa-alal kehtivaid planeeringuid, mis piiravad linna võimalusi ala kaitse alla võtmisel, kuid väljendas loodusväärtuste kaitsmise tähtsust. Koosolekul lepidi kokku, et Tartu LV saadab KeA-le põhjendatud ettepaneku/seisukohad, millist ala linnavalitsus näeks võimalusel säilitatavana. Tartu LV kaasab arvamuse kujundamisse ka linnavolikogu.

1.8. 18.04.2022 esitas Tartu LV järgmised seisukohad ⁷:

- SA-le Tartu Ülikooli Kliinikum ja Tartu linnale kuuluv kinnistu on Tartu linna üldplaneeringuga määratud rohealaks. Roheala juhtotstarbega maa-ala on peamiselt puhkamiseks ja virgestuseks mõeldud avalikult kasutatav maa-ala, kuhu on lubatud väiksemahuliste puhkeotstarbeliste ehitiste, sealhulgas kuni 60 m² ehitusaluse pindalaga ajutise iseloomuga puhkeala teenindavate hoonete püstitamine juhul, kui üldplaneeringus pole sätestatud teisiti. Rohealadel asuvad metsad tuleb säilitada, alasid ei piirata, tagada tuleb juurdepääs hooldustehnikale. Nimetatud kirjelduse läbi on selgelt arusaadav, et üldplaneeringuga antud maakasutuse raamistik võimaldab võimalikult parimal viisil nii pargi rekonstrueerimisel kui ka hooldustööde tegemisel järgida eksperthinnangus toodud põhimõtteid ja suuniseid pargi kujundamiseks. Seetõttu ei leia linnavalitsus, et pargi täiendavalt riikliku või kohaliku kaitse alla võtmine oleks vajalik ja otstarbekas, kuna toob kaasa täiendavat halduskoormust olukorras, kus kaitse-eesmärgid on elluviidavad ka ilma selleta, pargi säilimine ja avalik kasutus on tagatud.
- Eraomandisse kuuluvad krundid (algselt Raja 31a tervikuna) on üldplaneeringuga määratud elamumaa maa-alaks. Linn on alale 2005 kehtestanud detailplaneeringu, millega on lubatud senisele haljasmaale moodustada elamukrundid ja määratud ehitusõigus 16 väikeelamu ehitamiseks. Üldplaneeringu menetlemisel esitati linnale mitmed (sealhulgas I. Alakivi esitatud) Raja tn 31a kinnistuga seotud ettepanekud, mis kokkuvõtvalt taotlesid detailplaneeringu kehtetuks tunnistamist ja haljastatud ala säilitamist aga ka A. Kallase maja väärtustamist selle miljööväärtuslikuks tunnistamise ja avaliku kasutuse leidmise läbi. Linn esitas üldplaneeringu menetluses võetud seisukohtades oma kaalutlused, miks on linn pidanud varasemate planeeringutega põhjendatuks määrata haljasala elamumaaks ja miks A. Kallase maja täiendavat kaitset ei kavandata. Lühidalt: linnakeskkonnale on iseloomulikud erineva funktsiooniga alad ning Raja (Sanatooriumi) pargina käsitletavat ala saab lugeda piisavaks rohealaks piirkonnas, mis tagab piirkonna elanikele võimalused vabaaja puhkuseks.
- Planeeringuga on ette nähtud säilitada võimalikult suurt osa olemasolevast kõrghaljastusest. Kindlasti tuleb säilitada alleestruktuurid (pärna ja tamme alleed) ning sarapuudest põõsarida. Linn hindas planeeringu elluviidavust haljastuse aspektist. Linna dendroloogi hinnangul võib olla puude säilitamine küsimärgi all seoses tehnovõrkude planeerimisega. Puude säilitamiseks näeb planeering ette dendroloogi hinnangu koostamise kohustuse, mis arvestataks puu juurestiku minimaalset kaitsetsooni EVS 939-3:2020 kohaselt. Kõige tõenäolisemalt on võimalik väärtuslikku haljastust säilitada juhul, kui tehakse uus detailplaneering, koostades eelnevalt dendroloogiline hinnang ja tulemustega lahenduse väljatöötamisel arvestatakse.
- Linna hinnangul on Raja tn 31a krundil kehtiv detailplaneering üldprintsibis ajakohane ja arvestab planeerimispõhimõtteid, kuigi selle kehtestamisest on möödas 15 aastat. Tähelepanu tuleb pöörata õiguskindluse tagamise vajadusele. Detailplaneeringu kehtetuks tunnistamisel võib tegemist olla isiku õiguseid riivava haldusaktiga ning sellega võib kaasneda hüvitamisnõude esitamine planeeringu koostamise korraldajale, mistõttu peab kehtetuks tunnistamine olema tugevalt motiveeritud. Kehtetuks tunnistamine saab muutunud olude alusel kõne alla tulla eelkõige siis, kui avalik huvi seda tingib. Linna hinnangul puudub käesoleval juhul ülekaalukas avalik huvi.

⁷ Registreeritud KeA DHS 7-4/22/7407

- 1.9. Pargi väärtuste terviklikku kaitset on oluliseks pidanud Eesti Looduskaitse Selts⁸, Tartu Ülikooli emeriitprofessor ja Teaduste Akadeemia looduskaitse komisjoni liige Astrid Saava⁹, Akadeemilise Muinsuskaitse Selts¹⁰, Karlova Selts¹¹ ja ICOMOS Eesti Komitee¹². Keskkonnaametile ja Keskkonnaministeeriumile laekus kümneid kirju, milles pööratakse tähelepanu pargi/haljasalade kaitse vajadusele linna keskkonnas. Petitsioon.ee lehel koguti tervikliku pargi säilitamise nimel ligi 1200 allkirja.
- 1.10. 10.05.2022 tutvustasid KeA looduskaitse planeerimise osakonna töötajad Sander Laherand ja Marica-Maris Paju pargi väärtusi Raja 31a maaomaniku esindajatele. Samuti oli kuulajaks ettepaneku koostaja.
- 1.11. 2022. aasta mai- ja juunikuus inventeerisid KeA loodushoiutööde büroo töötajad Peeter Anijalg ja Maria Rätsep ala loodusväärtusi. Kaitsealustest linnuliikidest tuvastati alal III kaitsekategooria liigid väike-kärbsenäpp (soodne seisund¹³), väänkael (võimalik pesitsus; soodne seisund) ja tamme-kirjurähn (võimalik pesitsus, ohulähedane). Lisaks tuvastati 24 tavalisemat metsalinnuliiki. Park on registreeritud II kaitsekategooria põhjanahkhiire (soodne seisund) toitumisalana. Taimedest leidub alal üksikuid III kaitsekategooria karulaugu (ohulähedane) lehti, kuid need on sinna ilmselt sattunud inimtegevuse tagajärjel, st tegu ei ole loodusliku levilaga. Sama aasta septembris mõõdistasid alleedes kasvavaid põlispuid KeA looduskaitse planeerimise osakonna spetsialistid Kaidi Erik ja Marica-Maris Paju. Suurema ümbermõõduga (üle 350 cm) puid ei tuvastatud, kuid pargis kasvab väga suure võra ulatusega tammesid (raadius kuni 16 m) ja väga suure läbimõõduga sarapuupõõsaid (d 400 cm).
- 1.12. 16.06.2022 kirjas soovib Nordecon AS detailplaneeringu realiseerimist¹⁴. Nordecon AS palus esialgset hinnangut kinnistu väärtuse kohta kutseliselt hindajalt ja riiklikult tunnustatud eksperdilt Eduard Elbrechtilt. Nordecon AS esindajad nõustuvad eksperdi hinnanguga Raja tn 31a krundi turuväärtuse osas, milleks on 120 – 170 €/m². Krundid Raja tn 31a, Tervise tn 6, Tervise tn 8, Tervise tn 10 moodustavad kokku umbes 31700 m². Hinnangu järgi on ala turuväärtuseks ligikaudu 3,8–5,4 miljonit eurot.
- 1.13. KeA esitas 25.11.2022 Keskkonnaministeeriumile kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ekspertiisi¹⁵.
- 1.14. KeM palus oma 10.01.2023 kirjaga¹⁶ koostada ekspertiisist lähtuvalt lõplik otsuse eelnõu ning tutvustada seda menetlusosalistele.

KeA saatis 6.03.2023 20-le menetlusosalisele „Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmise menetluse algatamisest keeldumine“ otsuse eelnõu¹⁷ tutvumiseks ja palus esitada seisukohad hiljemalt 19.03.2023. Laekus kuus kirja¹⁸ ja üks vaie, milles olnud seisukohad lisasime eelnõusse¹⁹. Selgitused on esitatud tabelis 1.

⁸ Registreeritud KeA DHS nr 7-16/21/24285

⁹ Registreeritud KeM DHS nr 8-2/21/1334-6

¹⁰ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/22/4379

¹¹ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/22/9753-2

¹² Registreeritud KeA DHS nr 7-4/22/9753-8

¹³ Siin ja edaspidi liigi seisund Eesti liikide punase nimestiku järgi; Eesti looduse infosüsteem

¹⁴ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/22/9646-2

¹⁵ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/22/23186

¹⁶ Registreeritud KeA DHS nr 7-4/22/23186-2

¹⁷ Keskkonnaameti 06.03.2023 kiri numbriga 7-4/23/4398

¹⁸ Registreeritud KeA DHS nr 7-14/23/4398-2 kuninr 7-14/23/4398-7

¹⁹ Registreeritud KeA DHS nr 1-7/23/33

2. PÕHJENDUSED

- 2.1. LKS § 8 lõike 1 kohaselt on igaühel õigus esitada kaitse alla võtmise algatajale ettepanek loodusobjekti kaitse alla võtmiseks. Vastavalt sama paragrahvi lõikele 3 korraldab kaitse alla võtmise algataja ettepanekus nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ning kavandataivate piirangute otstarbekuse ekspertiisi, kaasates selleks vastava ala eriteadmistega isiku. LKS § 8 lõige 4 sätestab, et kui ekspertiisi tulemusest nähtub, et loodusobjektil puuduvad looduskaitseadusega sätestatud kaitse alla võtmise eeldused või kaitse alla võtmine ei ole otstarbekas, võib kaitse alla võtmise algataja keelduda kaitse alla võtmise menetluse algatamisest, edastades ettepaneku tegijale kaitse alla võtmise algatamisest keeldumise otsuse koos eksperdi arvamusega. LKS § 8 lõikest 5 tuleneb, et kui loodusobjektil on LKS-ga sätestatud kaitse alla võtmise eeldused ja kaitse alla võtmine on otstarbekas, algatatakse kaitse alla võtmise menetlus kooskõlas LKS §-s 9 sätestatuga.
- 2.2. Eeltoodust tulenevalt oli Irja Alakivil õigus esitada ettepanek Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmiseks. Ettepanekus nimetatud ala kaitse alla võtmine eeldab, et ekspertiisi käigus tuvastatakse loodusobjektil LKS-s sätestatud kaitse alla võtmise eelduste olemasolu ja kaitse alla võtmine on otstarbekas.
- 2.3. LKS § 7 kohaselt on ala kaitse alla võtmise eeldusteks loodusobjekti **ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus**. Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskirja § 1 lõike 2 kohaselt on pargi kaitse-eesmärk ajalooliselt kujunenud planeeringu, dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega.

Parkidel ei ole eraldiseisvat mõõdet **ohustatuse** hindamiseks nagu seda on liikidel ja elupaikadel, mistõttu ei ole võimalik selle põhjal teha järeldusi.

Parkide kontekstis on **harulduse** näitajaks harvaesinev või unikaalne kujundusstiil. Maastikuarhitektuurselt sarnaneb ala mitme teise pargiga (nt Holstre, Visusti, Jäneda või Taagepera), seega pole tegu haruldase pargiga. Ekspert hinnangu järgi on Eisenschmidt'i aed heimatliku vormikõnega, mis on Eestis suhteliselt haruldane. Tartus on heimatlikke hooneid ka teisi²⁰, kuid nendega seotud aiaosad on ekspert hinnangu järgi üldiselt väiksemad.

Tüüpilisuse all käsitlekse ala esinduslikkust. Algselt on olnud tegu kahe eraldiseisva villaaia, millel on vabakujuliselt lahendatud pargiala, mistõttu kahe aia tervikuna ei peegelda park unikaalset kujundusstiili. Eraldiseisvana on Eisenschmidt'i aed esinduslik linnalises keskkonnas, sest teistel heimatlikel hoonetel ei ole säilinud suuremat haljasala. Esinduslikkust on vähendanud jällegi varasem ehitustegevus (kopsukliiniku arendamine), seetõttu ei ole ajalooliselt kujunenud planeering säilinud autentsel kujul. Säilinud pole ka iluaia elemendid. Mõlema aia olulised kõrghaljastuse elemendid on hästi säilinud ning planeeringus loetavad. Metsapark on säilinud tervikuna, kuid on oluliselt võsastunud. Samuti on võsastunud Kallaste iluaed, mis vähendab ala esinduslikkust võrreldes algse seisuga.

Pargi **teaduslikku** väärtust ekspert hinnang ei kajasta. Keskkonnaameti hinnangul puudub alal eriline teaduslik väärtus. Eesti Looduskaitse Seltsi hinnangul on pargil olemas teaduslik väärtus tulenevalt pargi vanusest ja paiknemisest ökoloogilises võrgustikus ja Lõunakeskuse piirkonna kuumasaare leevendajana.

²⁰ Muinsuskaitseamet. Tartu muinsuskaitseala hoonete väärtusklasside (kaitsekategooriate) ettepanekud. Aruanne. https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/vaartusklasside_ettepanekud_aruanne_17.01.2022_2_0.pdf

Pargi **ajaloolis-kultuuriline väärtus** ilmneb asjaolus, et algsed aiad kuulusid Eesti kultuuriloo jaoks olulistele isikutele A. ja O. Kallasele ning A. Eisenschmidtile. Pargiga seotud otsesed kultuuriloolised või ajaloolised sündmused pole teada, neid eksperthinnang ka ei kajasta. Kallased elasid alal neli aastat (seotus alaga I. Alakivi järgi neliteist aastat) ja A. Eisenschmidt üksnes mõned aastad. Kliimaministeerium hindab suurelt isikute panust Eesti kultuuri- ja teaduslukkku. Küll aga tuleb siin arvestada et looduskaitseseaduse alusel saab kaitsta ainult olulisi loodusobjekte, pärandil on üksnes toetav roll. Muinsuskaitseseaduse § 3 lg 1 järgi on kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine ühiskonna ühine kohustus, mistõttu kuulub selle kaitse esmajoonel muinsuskaitse pädevusse.

Pargil on paikkondlikult suur, kuid üleriigiliselt pigem väike **esteetiline** ja puhkemajanduslik väärtus, ekspertiis viitab potentsiaalile. Erivanuselisuse ja eriliigilisuse tõttu on haljasala meeldiv ala aastaringselt, selle struktuurielemendid kujundavad piirkonna linnaruumi. Küll puuduvad eriliste mõõtmete ja vanusega eksoodid ning erakordsete mõõtmetega kodumaised puuliigid, tavalisemate liikide tõttu pole ala dendroloogiliselt tähelepanuväärne. Ala on linna inimeste jaoks aastaringselt kasutatav, nii tervise turgutamiseks, tervisespordiks, jalutamiseks kui ka loodusõppeks.

Rahvusvahelisest lepingust ei tulene kohustust parki kaitsta.

Ekspert hinnang kirjeldab, milles seisneb pargi **ökoloogiline** väärtus, kuid pargi panus ökoloogilise terviku funktsioneerimisse selgelt ei kajastu. Arvestades, et ala paikneb linnas ning ei ole suurte loodusmaastike osaks, ei ole tegu ökoloogiliselt olulise alaga LKS eesmärgi saavutamisel. Alalt on teada üks kaitsealune ja ohustatud liik kodukakk (teised kaitsealused liigid ei ole ohustatud), kelle tarvis ei ole vaja täiendavalt elupaiku kaitsta. Kodukaku teadaolevad elupaigad (üle poolte) jäävad Eestis enamuses kaitstavatele loodusobjektidele, kus kaitseala valitseja saab ohustavaid tegevusi reguleerida. Eraldatuse ja tugeva inimõju tõttu ei oma antud pargiala olulist panust liikide soodsa seisundi saavutamisele. Oluline on eristada ökoloogilist väärtust riigi ja linna kontekstis – paikkondlikult on tegu olulise haljasalaga, mis leevendab linnakeskkonna negatiivseid mõjusid inimese jaoks.

Kokkuvõtvalt täidab ala kaitse alla võtmise eeldusi, mistõttu on võimalik kaaluda ala kaitse alla võtmist.

- 2.4. Lisaks kaitse alla võtmise eeldustele tuleb LKS § 8 lõike 4 kohaselt kaitse alla võtmise menetluse algatamise otsuse tegemisel hinnata ka kaitse alla võtmise **otstarbekust**. Otstarbekuse hindamisel lähtutakse LKS §-s 2 toodud põhimõtetest, st loodust kaitstakse **looduse säilitamise seisukohalt** oluliste alade kasutamise piiramisega, sealjuures iga kord kaaludes ka alternatiive. Looduse säilitamise seisukohast olulisteks aladeks loetakse neid alasid, kus esinevad selliste liikide elupaigad ja/või elupaikade osad, mis pole veel piisavalt kaitstud, mistõttu võib tõenäoliselt väita, et liigi pikaajaline säilimine levialal ei ole tagatud või elupaiga soodsat seisundit ei ole võimalik saavutada ilma konkreetse ala kaitse alla võtmiseta.

Arvestades lõppenud Looduskaitse arengukavaga seotud eesmärgid ja meetmeid ning Euroopa Liidu elurikkuse strateegiat, on riigi esmane ülesanne peatada liikide ja elupaikade kadu, tagada nende soodne seisund (LKS § 3). Selle saavutamiseks on vajalik tagada ka maastike mitmekesisus, mistõttu kaitstakse riiklikult ka parke. Parkides, kus leidub vanu põlispuid, leidub vahel ka ohustatud ja haruldasi liike. Elurikkuse seisukohast on seetõttu väärtuslikumad just vanemad mõisapargid loodusmaastike keskel, kus elurikkust toetavad elemendid ja sidusus on säilinud. Riikliku kaitse all olevatest parkidest suurema osa moodustavad just vanad mõisapargid. EELISes on parkidega kattuvatel aladel registreeritud 42 ohustatud liigi elupaika 12-st erinevast liigist. 17-l juhul on registreeritud kodukakk

(EELISes kokku 140 kirjet), 7-l juhul kopsusamblik (EELISes kokku 434 kirjet) ja 4-l juhul laanerähn (EELISes kokku 563 kirjet), muudel juhtudel on üksikud leiud. Seega omavad pargid maastikul toetavat rolli elustiku kaitsel, kuid arvestades ohustatud liikide koguarvu (üle 1268 liigi), on selliste liikide kaitse tõhusam läbi mastaapsete loodusmaastike kaitse. EELISes on 390 kaitsealust parki, mille kogupindala on üle 3700 hektari. Arvestades, et ettepanekualal ei asu esinduslikke ja kaitsmata ohustatud liikide elupaiku, ei oma täiendava ca 13 ha suuruse ala kaitse alla võtmine olulist efekti ohustatud liikide seisundi parandamisel.

- 2.5. Ettepanekualast on Tartu linna üldplaneeringu järgi virgestusalana kaardistatud u 10 ha, kus elamuid ei rajata ja enamus haljasalast säilitakse rohealana. Lisaks selgitab Tartu LV, et detailplaneeringu elluviimisel tuleb säilitada olemasolevat haljastust maksimaalsel kujul ja kindlasti tuleb säilitada alleestruktuurid (pärna ja tamme alleed) ning sarapuudest põõsariba. Seega on u $\frac{3}{4}$ haljasala ulatuses on kaitse tagatud, mis annab panuse ka puudel elavate liikide kaitseks. Suur osa pargi avatud rohumaadest on intensiivse niitmise tõttu liigivaeseks muutunud, seetõttu selliste kooslustega seotud elustikurühmade jaoks park head elukeskkonda ei paku.
- 2.6. Elurikkuse hoidmise kõrval väärivad ajaloolis-kultuurilises vaates riiklikku kaitset ka pargid, mis on kujunduslikult, dendroloogiliselt jmt tähelepanuväärsed üleriigilises vaates, olles näiteks ainulaadne või esinduslik stiilinäide teiste samaväärsete parkidega võrreldes. Sarnase maastikuarhitektuuriga võrreldavaid parke on Eestis juba kaitse all (nt Visusti mõisa park, Jänedä mõisa park, Taagepera mõisa park). Kuna Sanatooriumi park on tekkinud kahe kõrvutiasetseva vabakujundusliku aedpargi hilisema arengu tulemusena, ei ole tegu üleriigilises vaates ainulaadse loodusobjektiga.
- 2.7. LKS § 4 lõike 7 kohaselt saab esteetiliselt väärtuslikku maastiku või selle üksikelementi kaitsta kohaliku omavalitsuse tasandil. Viidatud sättest tulenevalt võib maastik või maastiku üksikelement, samuti haljastus või haljastuse üksikelement olla kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaks loodusobjektiks, kui see ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal.

Vastavalt LKS eelnõu (279 SE) seletuskirjale²¹ loodi uus kaitstava objekti tüüp, *kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt*, selleks, et kohalikel omavalitsustel oleks võimalus kaitsta loodusobjekte, mille väärtus on eelkõige **paikkondlik**. Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavate loodusobjektide näitena mainitakse seletuskirjas muuhulgas üksikuid maastikuelemente, mis kogu Eestit arvestades pole nii silmapaistvad, kuid millel on kohalikus kontekstis oluline tähendus kas kultuuriloolises, esteetilises või mistahes muus mõttes. Siit järeldub, et riiklikul tasemel kaitstakse loodusobjekte, mille tähtsus on üleriigiline, paikkondlike objektide kaitse on kohaliku omavalitsuse ülesanne.

Kliimaministeerium leiab, et alal on olemas looduskaitseadusest tulenevad eeldused pargi kohaliku, kuid mitte riikliku kaitse alla võtmiseks. Antud haljasala on linnakodanike jaoks harjumuspärane puhke- ja virgestusala, mistõttu on paljudel soov vältida piirkonna üldilme muutumist tehislikumaks (kodumajad, asfaltteed jne).

Euroopa Komisjonil on ettepanek taastada ka linnaökosüsteeme²². Kavatsuse järgi peaksid liikmesriigid tagama, et üheski linnas ei ole 2030. aastaks linna roheala ega puude võrastiku liitus võrreldes 2021. aastaga summaarselt vähenenud. Liikmesriigid peaksid tagama, et linna roheala kogupindala suureneb riigis 2040. aastaks vähemalt 3% ning 2050. aastaks vähemalt 5% võrra linnade kogupindalast 2021. aastal. 2050. aastaks on vajalik tagada linna puude võrastiku liitus vähemalt 10% kõigis linnades.

²¹ LKS seletuskiri. Lk 7. Allikas: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#WCuMJ1oR>

²² Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus looduse taastamise kohta. Brüssel, 22.06.2022 COM(2022) 304 final 2022/0195 (COD)

- 2.8. Kehtestatud detailplaneeringud kehtivad nii kaua, kuni neid ei ole kehtetuks tunnistatud pädeva organi, st Tartu LV poolt. Kaitse alla võtmisega ei muutu detailplaneering automaatselt kehtetuks. Parkide kaitse-eeskiri ei keela parki ehitamist, vaid kohustab kaitseala valitsejat ehitussoovi kaaluma. Arvestades õiguskindluse ja õigustatud ootuse printsiipi, tuleb kaitsealusesse parki ehitamise kaalumisel kehtivad otsuseid arvesse võtta, ehk täielik keeldumine peab olema pigem erand. Haldusmenetluse seaduse § 66 lõikest 2 tulenevalt saab õiguspäraselt välja antud otsuseid kehtetuks tunnistada vaid piiratud juhtudel. Kui ettepaneku eesmärgiks ja ajendiks oli soov välistada kehtestatud detailplaneeringute realiseerimist, siis tuleb selleks taotleda nende kehtetuks tunnistamist Tartu LV-lt. Vastavat taotlust peab Tartu LV õiguspäraselt menetlema ja otsustama. Seda otsust saab kohtus vaidlustada, mistõttu on tagatud ettepaneku tegijal ja linnakodanikel ka ilma pargi riikliku kaitse alla võtmise menetluseta võimalus oma õiguste eest seista.
- 2.9. Tartu LV on oma eelmainitud seisukohas (p 1.8) õigesti märkinud, et kui planeeringu lahendus ei vasta aja möödudes muutunud majanduslikele, sotsiaalsetele, kultuurilistele ja keskkonna vajadustele ning ka avalikkuse hinnangule, on kohalikul omavalitsusel võimalus teatud aja möödudes planeering üle vaadata ja vajadusel kehtetuks tunnistada. Tekkinud olukorra lahendamiseks on kõige otstarbekam, kui Tartu LV kaalub uuemate andmete ja teadmiste alusel detailplaneeringu muutmist või kehtetuks tunnistamist.
- 2.10. Haldusmenetluse seaduse § 40 lõike 1 kohaselt peab haldusorgan enne haldusakti andmist andma menetlusosalisele võimaluse esitada kirjalikus, suulises või muus sobivas vormis asja kohta oma arvamus ja vastuväited. Otsuse eelnõu saadeti ettepaneku tegijale²³ jt menetlusosalistele²⁴ tutvumiseks ja arvamuse esitamiseks. Seisukohti lackus ettepaneku tegijalt kui ka teistelt menetlusosalistelt, mis on registreeritud Keskkonnaameti dokumendiregistris (Tabel 1).

Lisaks kohtuti ettepaneku tegija, Anneli Palo, Mart Hermani ja Jaak Lainestega Keskkonnaameti Tartu kontoris 21. märtsil 2023. Nende hinnangul tugineb Keskkonnaameti ekspertiis liialt palju kaitsealustele ja ohustatud liikidele, mistõttu ei ole ministrile esitatud objektiivset ülevaadet pargi tähtsusest linnas ja selle elanikele. On reaalne oht, et pargiväärtused osaliselt hävivad ning sellel võivad olla pikaajalised negatiivsed mõjud ka inimeste tervisele, sh patsientidele, kes läheduses viibivad jms. Menetlusosalised teevad jätkuvalt ettepaneku algsel kaitse alla võtmise, mille käigus on võimalik läbi viia täiendavaid uuringuid (nt kulu-tulu analüüs; tingimusliku hindamise meetodika läbiviimine; hedoonilise hindamismudeli koostamine; reisirikude meetodika läbiviimine). Senini ei ole neid tehtud. Pargile on vajalik arvutada rahaline väärtus.

Kliimaministeerium ei pea eelnõu täiendamist, edasist uurimist ja menetluse jätkamist põhjendatuks.

Tabel 1. Kirjalikult laekunud ettepanekud ja seisukohad

Ettepaneku tegija	Ettepaneku sisu	KliM/KeA selgitus
Irja Alakivi	Ettepanek loobuda kaitse alla võtmisest keeldumise eelnõust. Ühtlasi teen ettepaneku eelnõu OTSUSTUSE osa ümbervaatamiseks, uuesti positiivses mõttes sõnastamiseks ning esitamiseks keskkonnaministrile alternatiivsel kujul – kaitse alla võtmise menetluse algatamise eelnõuna.	KliM hinnangul puuduvad Tartu Sanatooriumi pargil piisavad eeldused riikliku kaitse alla

²³ Keskkonnaameti 06.03.2023 kiri numbriga 7-4/23/4382 ja uuesti 17.03.2023 numbriga 7-4/23/4382-3

²⁴ Keskkonnaameti 06.03.2023 kiri numbriga 7-4/23/4398

	<p>Looduskaitseseadus § 1 Seaduse eesmärk sätestab, et seaduse mõte on lisaks looduslikule loodusele ja taimedele/loomadele ka kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskonna või selle elementide säilitamine; § 4. Kaitstavad loodusobjektid on rahvuspargid, looduskaitsealad, maastikukaitsealad püsielupaigad. Pargid on inimtekkelised ja enamasti suure kultuuriloolise, esteetilise ja puhkeväärtusega, mistõttu neis on liikide esinemine ja koosluste kaitse küll oluline ja hinnatud, kuid ei ole ja ei saa olla ainumäärav pargi kaitse alla võtmise üle otsustamisel.</p>	<p>võtmiseks. Otsustuse osa ei muudeta.²⁵</p>
	<p>Eelnõus on väidetud, et „Sanatooriumi pargil on paikkondlikult suur, kuid üleriigiliselt väike esteetiline ja puhkemajanduslik väärtus“. Palun analüüsida täpsemalt, milles seisneb Sanatooriumi pargi väike üleriigiline esteetiline väärtus võrreldes teiste Eesti kaitsealuste parkidega, eriti parkidega linnades.</p>	<p>KliM on seisukohal, et täiendav üleriigiline võrdlus esteetilisuse või dendroloogilise hinnangu osas ei ole vajalik. Hetkel on hinnatud uue ala kaitse alla võtmise eeldusi, mitte teiste objektide eeldusi ja otstarbekust kaitse all olemisel. Ekspertiisis (lk 38) on väidetud, et park on <i>ülelinnalise potentsiaaliga tervisespordi- ja rekreatsiooniala</i>. Nõustume, et pargi külastavust pole eraldi uuritud, kuid teadaoleva info kohaselt on tegu paikkondliku tähtsusega alaga. Ministeerium ei pea täiendava uuringu tellimist põhjendatuks. Täpsustasime eelnõus sõnastust.</p>
	<p>Märgitud on, et „tavalisemate liikide tõttu pole ala dendroloogiliselt tähelepanuväärne“, kuid allakirjutanu teada domineerivad Eesti parkides, sealhulgas enamuses kaitse alla võetud parkides kodumaised liigid ja tihedalt istutatud alleedes ei kasvagi puud ülijämedaks. Ka ei ole minule teadaolevalt analüüsitud Eesti parkide külastatavust. Seega ei saa väita, et Sanatooriumi pargi puhkemajanduslik väärtus või külastusväärtus on väike. Üleriigiliselt ja ülemaailmselt reklaamitud parkide nagu Kadrioru, Oru park, Kuressaare park, Toomemägi ja veel mõned teised külastatavus on muidugi kõrgem, kuid nad on mitmel põhjusel erandlikud. Suurem osa kaitsealustest parkidest on võrreldavas seisus Tartu Sanatooriumi pargiga või isegi tagasihoidlikumad. Pealegi - Tartu Sanatooriumi park on ühe tema looja isiku, Aino Kallase isiku, tõttu erilisel kõrge rahvusvahelise tähelepanu objektiks, eriti Soome kultuuriringkondades, aga ka laiemalt.</p>	
	<p>Eelnõu koostanud ametnike väide Oskar ja Aino Kallase seotusest – vaid 4 aastat - selle pargiga on väär. Need väljapaistvad isikud on selle meie ajani säilinud väärismaastiku, eesti rahvusmaastiku tunnuste ja kvaliteediga maastiku loojad ning nende seotus selle alaga ei olnud mitte neli aastat vaid neliteist aastat ja lõppes Tartu ainult selle tõttu, et Oskar Kallase teeneid vajas Eesti riigi ülesehitamine ja noore riigi kaitsmine diplomaadi töö läbi 16 aasta jooksul aastatel 1918-1934 Eesti riigi jaoks tollel perioodil kõige olulisemates pealinnades. Aleksander Eisenschmidt seotus selle kohaga oli küll lühem fataalse õnnetusjuhtumi tõttu kui O. ja A. Kallasel, kuid mitte tähtsusetu. See kaitset vajav maastik ja park on loodud ja rajatud suurte isikute koostöös ja see loominguline koostöö kajastub ka pargi struktuurides.</p>	<p>Eelnõud täpsustatud.</p>

	<p>Ametnikud, kes koostasid kõne all oleva eelnõu märgivad, et „eksperthinnang kirjeldab, milles seisneb pargi ökoloogiline väärtus, kuid pargi panus ökoloogilise terviku funktsioneerimisse selgelt ei kajastu“. Eelnõust ei selgu, mida eelnõu koostajad viimase all silmas peavad. Väidan, et see kõnealune park ongi oma praeguses seisus suurepindalaline kõrgeväärtuslik ökoloogiline tervik, mis pakub kõigekülgeid ökoloogilisi hüvesid/mitmeid looduse hüvesid, mida tiheasustusalal üldse on võimalik pakkuda ning mis suures osas kaoksid kui ametnike poolt kavandatud ja esitatud eelnõu sellisel loodushoiuvaenulikul kujul ministrile allkirjastamiseks esitataks.</p>	
	<p>Eelnõus on märgitud, et „Arvestades, et ala paikneb linnas ning ei ole suurte loodusmaastike osaks, ei ole tegu ökoloogiliselt prioriteetse alaga LKS eesmärgi saavutamisel.“ Eestis on ca 400 kaitsealust parki. Kuskilt ei ole kättesaadavad andmed, et teaduslike meetoditega on võrreldud Sanatooriumi pargi ökoloogilist väärtust teiste Eesti parkidega või et seda on teinud eelnõu koostanud ja esitanud ametnikud käesoleva kaitsealga ja kaitse alla võtmise ettepaneku läbitöötamisel. Oma suuruse poolest on Sanatooriumi park, kasutades tunnustatud pargiarhitekti Ethel Brafmanni määratlust, suur park, sest on üle 10 ha pindalaga. Sellega on pargil oluline ökoloogiline roll laiemas plaanis kui pelgalt esimese, teise või kolmanda kaitsekategooriaga kaitsealuse taimeliigi (loodusdirektiiv) või linnuliigi (linnudirektiiv) elupaigaks olemine. Nii suurel pargil on oluline roll elustiku mitmekesisuse kaitsel (ÜRO bioloogilise mitmekesisuse konventsioon aastast 1992, Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ratifitseerimise seadus, vastu võetud 11.05.1994, https://www.riigiteataja.ee/akt/24654), mis on käesoleval ajal looduskaitse seadusesse ja seaduse alusel vastu võetud õigusaktidega ning millesse on lõimitud Euroopa Liidu õigusest tulenenud õigusaktide nõuded. Elustikku ei kaitsta mitte ainult metsades, soodes, rabades ja teistel suurtel loodusaladel, vaid ka tiheasustusaladel sealhulgas parkides, kus ökoloogilistest/looduse hüvedest saavad kõige mitmekülgsemat kasu kohalikud elanikud. Pealegi lisandub ökoloogilisele kasule majanduslik kasu, kuna hästi hoitud kaitsealune park on suur turismimagnet.</p>	<p>Riigi peamine eesmärk on peatada liikide ja looduslikult hästi funktsioneerivate elupaikade kadu. Liikide kaitse on tõhusam läbi mastaapsete loodusmaastike kaitse (nt hiljutine Sõrve looduskaitseala moodustamine). Eraldatus ja tugeva inimõhu tõttu ei oma antud pargiala olulist panust liikide soodsa seisundi saavutamisele üleriigilises vaates. Eelnõus on kajastatud parkide panust ohustatud liikide kaitsele piisaval määral otsuse tegemiseks.</p> <p>KliM on seisukohal, et ala väärtused on paikkondlikud. Kohalike elanike tarvis ongi võimalik alasi kohaliku kaitse alla võtta.</p>
	<p>Eelnõus märgitakse, et rahvusvahelistest lepingutest ei tulene kohustust parki kaitsta. Nii Veneetsia harta kui ka Firenze harta on rahvusvahelised kokkulepped, mille järgimine on hea tahte avaldus, mida kultuuri- ja loodusteadlikud valitsus- ja ametiasutused peaksid au sees pidama. Loodusväärtuste kaitsmise vajadusest ning kohustustest teadlikud kodanikud ja organisatsioonid ning ühendused austavad neid hartasid ja soovivad, et ka riik järgiks nendesse kirjutatud põhimõtteid.</p>	<p>Riik austab vastavaid hartasid ja kokkuleppeid ning soosib kultuuri- ja looduspärandi säilitamist ja kaitsmist.</p>
	<p>Väidan, et kaitse alla võtmise menetluse algatamise otsus vastaks paremini, kui menetluse algatamisest keeldumise otsus, LKS paragrahvi 2 mõttele, sest ajaloolist põlispuudega dendroloogiliselt väärtuslikku ning elustikurikast parki saab kaitsta ainult selle algsel asukohal, seda ei ole võimalik teisaldada. Ka mõisnike rajatud maaparke, mida ametnike poolt eeskujuks tuuakse, ei võetud algselt kaitse alla „looduse säilitamise</p>	<p>Võtame teadmiseks.</p>

	<p>seisukohalt oluliste aladena“, vaid eelkõige esteetilisest, kultuuriloolisest, dendroloogilisest ja puhkemajanduslikust seisukohast lähtuvalt.</p>	
	<p>Eelnõu punktis 2.4. väidetakse veel et „kuna ettepanekualal ei ole kaardistatud ohustatud liike, ei oma täiendava ca 13 ha suuruse ala kaitse alla võtmine olulist efekti ohustatud liikide seisundi parandamisel“.</p> <p>See ei ole asjakohane väide Sanatooriumi pargi kaitse alla mitte võtmiseks, sest suures osas Eesti parkides ei ole kaitsealuste liikide olemasolu fikseeritud või nende esinemine olnud domineeriv kaitse alla võtmise argument. Kui eelnõu koostajatel on teistsugused teadusuuringute andmed, siis palun need esitada.</p> <p>Põhjalikud elustiku uuringud Sanatooriumi pargis oleksid Keskkonnaameti algatusel ja läbiviimisel siiski tervitatavad ja soovitatavad. Loodan, et need tehakse pargi kaitse alla võtmise menetluse käigus.</p>	<p>Iga park on erinev ning sealne elustik samuti. KliM ei pea hetkel vajalikuks hinnata kõikide teiste parkide eeldusi ja otstarbekust riiklike looduskaitse eesmärkide täitmisel. Arvestades alal paiknevaid kooslusi ja ala paiknevust, ei ole täiendavate uuringute tellimine põhjendatud.</p>
	<p>Samuti rõhutatakse eelnõus, et „kaitsealuste liikide kaitse on tõhusam läbi mastaapsete loodusmaastike kaitse“. See on täiesti õige, kuid arvestades suurt metsade üleraiet ja kemikaalide kasutamist põllumajanduses, tuleb ka iga vähegi suuremat parki kaitsta eelkõige tavalisemate liikide rikkuse ja mitmekesisuse säilitamise seisukohalt lähtudes. Pealegi on kõnealuses Sanatooriumi pargis tuvastatud teise ja kolmanda kaitsekategooria linnu- ja taimeliike. Kuid veelkord - Sanatooriumi pargi puhul ei ole kõne all ei ole looduskaitseala moodustamine, vaid pargi kui maastikukaitseala eritüübi, kaitse alla võtmise menetlemise algatamine ja menetlemine.</p>	<p>KliM hinnangul ei ole Sanatooriumi pargi riikliku kaitse alla võtmise eeldused piisavad selleks, et võtta ala looduskaitseaduse järgi riikliku kaitse alla (maastikukaitseala eritüübina).</p>
	<p>Eelnõus avaldatakse arvamust, et „Kui ettepaneku eesmärgiks ja ajendiks oli soov välistada kehtestatud detailplaneeringute realiseerimist, siis tuleb selleks taotleda nende kehtetuks tunnistamist Tartu LV-lt“.</p> <p>Kinnitan, et olen seda teinud ja korduvalt. Kuid mulle jääb arusaamatuks, miks Keskkonnaamet ei ole vastavaid ettepanekuid esitanud ega läbirääkimisi pidanud.</p>	<p>KliM on aktiivselt linnavalitsusega suhelnud, et olukorrale lahendus leida. KeA on korduvalt väljendanud, et Sanatooriumi parki peab säilitama ja väärtustama eelkõige Tartu linn.</p>

	<p>Ettepaneku tegija peamiseks ajendiks oli 1) linnalooduse väärtusliku ala kaitsmine ja sellest kaitsest tulenevate ökoloogiliste hüvede säilitamine ja tagamine ja 2) Eesti riigile oluliste isikute mälestuse jäädvustamine läbi nende rajatud pargi kaitse. Tegu ei ole pelgalt Tartule oluliste isikutega, vaid nii Eesti riiklusele, kultuurile kui ka põllumajandusteadusele oluliste isikutega, kes viimasel ajal teenimatult vähe tähelepanu on saanud, kuid mitte ka täiesti tähelepanuta. Juhin siinjuurde tähelepanu Eesti Rahva Muuseumi teadaandele, et 3. aprillini oodatakse taas Oskar Kallase auhinna kandidaate: https://www.erm.ee/et/news/ootame-oskar-kallase-stipendiumi-kandidaate Refereerin TÜ kauaaegse teadlase ja Emakeele Seltsi liikme Jüri Valge 22.03.2022 väljendatud seisukohti pargi ja maja saatuse arutelul linnavolikogu keskkonnakomisjonis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kultuurilooliselt on A. ja O. Kallase maja tähtis 3 tasemel: 2. a) Tartu linna tasemel: A. ja O. Kallas olid mitu aastat Tartu kodanikud ja seotud Tartus asuvate asutuste loomise ning juhtimisega (ERM, praeguse kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu, praegune Miina Härma Gümnaasium - kõikide tähendus ulatub ka üle Tartu piiride); 3. b) O. Kallas oli üleriigilise tähtsusega, 102-aastase Akadeemilise Emakeele Seltsi esimene eestlasest auliige (osaledes aktiivselt keelekorraldusreformi läbiviimisel); <p>* Aino ja Oskar Kallase kaudu jõuame rahvusvahelise tasemeni, mis väljendub nende rahvusvahelises (eriti Soomes) tuntuses ilukirjanduse, folkloristikauuringute ning diplomaatia alal.</p> <p>Refereerin Akadeemilise Muinsuskaitse Seltsi liikme, TÜ kauaaegse teadlase Matti Laane seisukohta pargi ja maja saatuse arutelul linnavolikogu 22.03.2022 keskkonnakomisjonis:</p> <p>Lisaks tavapärasele pargi väärtustele, Sanatooriumi park tähtis, kuna</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aleksander Eisenschmidt ja Aino/Oskar Kallase loodud aed-pargid on maastikuarhitektuuriliselt suhteliselt unikaalsed, teineteist täiendavad ja moodustavad koos häärberitega lahutamatu terviku. • Nimetatud persoonide roll Eesti kultuuri- ja teadusloos on väga suur: kirjandus, vanavara kogumine, ERM, haridustegevus, olümpialiikumine, Eesti-Soome hõimusiimed, diplomaatia, põllumajandus-alane teadus- ja organisatoorne tegevus. • Aino/Oskar Kallase häärber on vaja renoveerida, säilitades tema väliskuju ja kohandades tema siseosa multifunktsionaalseteks tegevusteks, mis oleksid vastavuses elamu loojate tegevusvaldkondadega. 	<p>Teadmiseks võetud.</p>
--	---	---------------------------

	<p>Refereerin TÜ uusima aja professori Eero Medijaineni seisukohta 9. märtsist 2022 ja toon siinjuures ära prof. Medijaineni poolt koostatud ja esitatud ajaloolise õiendi.</p> <p>Ajalooline õiend:</p> <p>Oskar Kallasele pakuti Saksa okupatsiooni lõpul novembris 1918 Tartu Ülikooli kuraatori kohta. Ta keeldus sellest ametist. Arvestades punaste hirmutegusid Tartus detsembris 1918 ja jaanuaris 1919 oli tegemist ainuõige otsusega. Konstantin Päts nimetas Oskari 5. detsembril Eesti esindajaks Soomes ja Skandinaavias. Ta sõitiski kohe Helsingi, kus välisminister J. Poska juba laenu ja sõjalist abi taotles. Kallase teeneks tuleb pidada seda, et veel enne Briti sõjalaevade saabumist Tallinna 16. detsembril 1918 õnnestus tal hankida Soomest esimesed 1000 “pauku” – suurtükimürsku ja muud varustust. Ta aitas kaasa Soome vabatahtlike saabumisele Eestisse.</p> <p>Ma ei tea täpselt, millistel asjaoludel ja tingimustel Kallased oma majast Eestist lahkumisel loobusid. Sümboliseks andis ta selle maja ja pargi kas Tartu linna või pigem Eesti riigi kätte. Pärast Soomet määrati Oskar täpselt sada aastat tagasi Eesti esindajaks Londonisse. See oli kahe maailmasõja vahel Eesti kõige olulisem saatkond.</p> <p>Arvan, et Tartu linna ja Eesti riigi kohus on täna tunnistada Oskar ja Aino Kallase teeneid ja taastada nende viimane püsiv elukoht Eestis ning anda sellele vääriline tähendus kultuurilise ja ühtlasi looduslikult olulise objektina, kasvõi Eesti välissuhtlemise ning eriti Eesti-Soome suhteid väärtustava keskusena. Eesti julgeolekut ei suurenda vaid juurdehangitavad “paugud”. Kallas võitles läbi kogu elu kultuuriliste, rahvuslike, üldinimlike väärtuste eest. Eestis on populaarne rääkida nn ajaloolise mälu nimel. Kõigil, kes pisutki mäletavad Kallaste rolli Eesti ajaloos, on õigustatud ootused et seda vääriliselt tänagi hinnatakse.</p> <p>Tartu linn ei ole teadlaste seisukohti ja ettepanekuid, kaotse linnavolikogu istungitel esitatud seisukohti arvesse võtnud.</p>	Teadmiseks võetud.
	<p>Olen kauaaegne Looduskaitse Seltsi liige ja töötanud looduse kaitsega ning keskkonnakaitsega seotud ametites ning osalenud läbirääkimiste ettevalmistamisel keskkonnakaitse, looduskaitse ja säästva arengu valdkonnas, samuti kliimamuutuste leevendamise kokkulepete saavutamiseks. Olen osalenud delegatsioonide liikmena, nende koordinaatori või sekretärina läbirääkimistel kõige erinevatel tasanditel, mistõttu ma mõistan miks on kaitset vaja. Mulle on oluline ka inimloomingu ühe ilmingu – parkide kaitse.</p>	Teadmiseks võetud.
	<p>Loetlege palun ja saatke mulle kuupäevaliselt eelnõu koostamiseni viinud koosolekud, nõupidamised, arutelud jm, mis on toimunud Keskkonnaametis ning KeA ja</p>	Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmise osas on toimunud mitmeid

	<p>KeM-i ühised komisjonid, koosolekud, nõupidamised, arutelud. Tegemist on kõrge loodusväärtusega, kõrge kultuuriväärtusega ja kõrge teadusväärtusega ning rahvatervise kaitsmise seisukohalt olulise pargiga.</p>	<p>asutusesiseseid arutelusid. Tegu on rutiinsete tööülesannetega, seetõttu ei ole peetud järke selles osas, kui mitu korda ja mis ajahetkel on teemat arutatud. KeA ja KliM vahel on arutelud toimunud ka loodusobjektide kaitse planeerimise komisjonis: 12.05.2021, 09.09.2021, 22.06.2022, 12.01.2023.</p>
	<p>Palun saatke teave, millised on HMS kohaselt eelnõu menetlemise järgmised etapid ja milline on ajagraafik.</p>	<p>KeA selgitas Teile menetluse etappe ja olulisi asjaolusid Tartus 21.03.2023 toimunud kohtumisel ja kirjalikult hiljem (10.04.2023 kiri).²⁶</p>
Nordecon AS	<p>Eelnõu punktis 2.7 on märgitud järgmist: „Keskkonnaminister on seisukohal, et pargil on oluline maastikuline väärtus Tartu linna kontekstis, mistõttu on olemas LKS eeldused ala kohaliku kaitse alla võtmiseks. Antud haljasala on linnakodanike jaoks harjumuspärane puhke- ja virgestusala, mistõttu on paljudel soov vältida piirkonna üldilme muutumist tehiskumaks (kodumajad, asfaltteed jne).“</p> <p>Palume selgitada, mida väljatoodud osas Keskkonnaminister öelda soovib. Nordeconile jääb mulje justkui Keskkonnaminister soovib Tartu linnal park kohaliku kaitse alla võtta, kuigi Tartu linn selgelt väljendanud, et ta ei näe selleks vajadust. Nordecon leiab, et otsus on segadust tekitav, kuna Keskkonnaminister soovib otsuses uuesti Tartu linnale kohaliku kaitse alla võtmise ettepanek esitada, kuigi Tartu linn on otseselt väljendanud, et ta ei kavatse parki kohaliku kaitse alla võtta.</p> <p>Nordecon palub KeA-l arvesse võtta ja vajadusel Eelnõus selgelt välja tuua Tartu LV ja linnavolikogu hääletustulemused seoses Sanatooriumi pargi kohaliku kaitse alla võtmise koosolekuga. Tundub, et samale koosolekule viidatakse Eelnõu punktis 1.8, kuid sealt ei tulene sõnaselgelt, et Tartu LV ja linnavolikogu on juba oma otsuse Sanatooriumi pargi kohaliku kaitse alla võtmise osas teinud (linn leiab, et see ei ole vajalik).</p>	<p>Kliimaministeerium leiab, et alal on olemas looduskaitseadusest tulenevad eeldused pargi kohaliku, kuid mitte riikliku kaitse alla võtmiseks ning peab põhjendatuks riikliku kaitse alla võtmise menetlus lõpetada.</p> <p>Linnavolikogu hääletustulemuste lisamine ei mõjuta lõplikku otsust ja täiendus pole vajalik.²⁷</p>

²⁶ KeA DHS nr 7-4/23/4398-8

²⁷ KeA DHS nr 7-4/23/4398-18

	<p>Eelnõu punktis 2.8 on märgitud järgmist: <i>„Haldusmenetluse seaduse § 66 lõikest 2 tulenevalt saab õiguspäraselt välja antud otsuseid kehtetuks tunnistada vaid piiratud juhtudel. Kui ettepaneku eesmärgiks ja ajendiks oli soov välistada kehtestatud detailplaneeringute realiseerimist, siis tuleb selleks taotleda nende kehtetuks tunnistamist Tartu LV-lt. Vastavat taotlust peab Tartu LV õiguspäraselt menetlema ja otsustama. Seda otsust saab kohtus vaidlustada, mistõttu on tagatud ettepaneku tegijal ja linnakodanikel ka ilma pargi riikliku kaitse alla võtmise menetlusest võimalus oma õiguste eest seista.“</i> Nordecon leiab, et viide ja suunised detailplaneeringute kehtetuks tunnistamiseks ei ole samuti asjakohased. Tartu linna seisukoht detailplaneeringu osas on välja toodud Eelnõu punktis 1.8 – detailplaneering on üldprintsibis ajakohane ja arvestab planeerimispõhimõtteid, isegi, kui selle kehtestamisest on möödas 15 aastat. Samuti toob Tartu linn välja, et üldplaneeringu menetlemisel esitasid mitmed isikud, sh I. Alakivi, ettepanekud, millega taotleti detailplaneeringu kehtetuks tunnistamist ning Tartu linn põhjendas juba siis, miks kaitset ei kohaldata ja miks detailplaneeringut ei tunnistata kehtetuks.</p> <p>Seega jääb Nordeconile arusaamatuks, miks suunab Keskkonnaminister uuesti detailplaneeringu kehtetuks tunnistamise taotlust esitama, kui mitmed isikud, sh käesoleva ettepaneku esitaja, on seda juba teinud. Kas see on üldse õiguspärane? Kui I. Alakivi ei vaidlustanud 2005. aastal otsust, millega ei tunnistatud detailplaneeringut kehtetuks, siis ei tohiks ta täna saada samateemalist taotlust uuesti esitada.</p> <p>Lisaks on Tartu linn selgelt väljendanud, et täna saaks detailplaneeringu kehtetuks tunnistada, kui avalik huvi seda tingib, aga hetkel see nii pole. Seega jääb Nordeconile arusaamatuks, miks jätab otsuse Eelnõu mulje justkui detailplaneeringu kehtetuks tunnistamise taotlusi pole juba Tartu linnale esitatud.</p>	<p>KeA leiab, et suunis on siiski asjakohane ja see ei vaja eelnõus muutmist. Minister ei suuna otseselt detailplaneeringu kehtetuks tunnistamise taotlust esitama vaid selgitab menetlusosalistele nende õigusi.</p>
	<p>Punktis 2.9 on märgitud järgmist: „Tekkinud olukorra lahendamiseks on kõige otstarbekam, kui Tartu LV kaalub uuemate andmete ja teadmiste alusel detailplaneeringu muutmist või kehtetuks tunnistamist.“</p> <p>Eeltoodule tuginedes leiab Nordecon, et Tartu linn on detailplaneeringu muutmist või kehtetuks tunnistamist kaalunud, sh andnud ajakohased seisukohad KeA-le ja Keskkonnaministrile. Miks jäetakse otsuse Eelnõus mulje, et antud teema menetlus peaks edasi minema (sh ei saa Nordecon oma äriplaane realiseerida), kui tegelikkuses on kõik osapooled oma seisukohad öelnud, detailplaneeringut ei tohiks I. Alakivi saada vaidlustada ja avalik huvi selle jaoks samuti puudub?</p>	<p>Nii KeA kui KliM leiavad, et alal on paikkondlikult olulised väärtused olemas, mistõttu linnal on põhjust veel kord kaaluda ala kaitse alla võtmist.</p>

Anneli Palo	<p>Ettepanek kaitse alla võtmise menetlust mitte lõpetada ja jätkata koostööd pargi kaitse osas Keskkonnaameti ja Tartu linnavalitsusega, kaasates aktiivselt avalikkust. Kui Tartus kohapeal ei toetata mõtet teha-tellida uuringuid ja analüüse, mis võimaldaksid kindlaks määrata Sanatooriumi pargi (sh Oskar ja Aino Kallasega seotud krundi) kui väga olulise roheala kaitse-kasutuskorra ja õiguslikult siduvad piirangud infrastruktuuri ja ehitiste arendamisele, tuleb vastav probleem lahendada riigi tasandi.</p>	<p>KliM hinnangul on pargil eeldused kohaliku, kuid mitte riikliku kaitse alla võtmiseks (sh eritüübina pargina). Täiendavate uuringute tellimist ei pea KliM vajalikuks ning ministeerium peab põhjendatuks menetlus lõpetada.²⁸</p>
	<p>Alale ei tehtud kaitse alla võtmise ettepanekut maastikukaitseala või looduskaitsealana, vaid pargina, kus seaduse kohaselt kaitstavate liikide olemasolu pole vajalik. Pargi väärtused on esindulikud, et see kaitse alla võtta. Elustikku ei ole piisavalt uuritud.</p>	
	<p>Erinevalt vanade puudega pargist on nii ajaloolist jäljendav või uus iluaed võimalik rajada vaid ühe aastaga. Samuti võib väga erinevalt suhtuda terminisse „võsa“, sest reeglina kujuneb võsast tulevikus loodusmets, samas kui näiteks muru on äärmuseni vaesunud liigistikuga lilleniit. Võsa on väga kergelt ümberkujundatav puisniidulaadseks pargiks, kui alale tihedamat looduslikku puistut ei soovita.</p> <p>Liigirikas park on rohealana väga väärtuslik ja kui arendussurve veelgi suureneb, sh seoses spordi- ja vaba aja tegevustega, võivad need pargi elustikku ja arhitektuurseid väärtusi (alleed, vanad puud jmt) kahjustama hakata. Ka valed hooldusvõtted võivad pargi elustikku ja dendroloogilisi väärtusi kahjustada. Pargi elustikulised väärtused tuleks seetõttu põhjalikumalt läbi uurida ka juhul, kui parki kaitse alla ei võeta, see on vajalik pargis läbiviidavate tegevuste ruumiliseks suunamiseks ja vajadusel ajaliste piirangute seadmiseks.</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>
	<p>Tartu linnavalitsuse arvamus, et roheala staatus on pargile piisav ja ala piisavalt kaitstud, ei ole põhjendatud mitte ühegi teadusliku uuringu või analüüsiga. Tartu linnal puudub viimase 20 aasta jooksul hüppeliselt tõusnud ehitussurvet arvesse võttev rohealade planeering ja arengukontseptsioon.</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>
	<p>Tartu linnavalitsuse arvamus, et puudub kaalukas avalik huvi pargi kaitseks, ei ole piisavalt põhjendatud. Avalikkust tuleks veelgi enam kaasata, et jõuda parema lõpptulemuseni.</p>	<p>Palume seda uurida linnavalitsusest, kas avalik huvi on muutund.</p>

	<p>Keskkonnaministeerium ning Keskkonnaamet ei ole pargi kaitseväärtusi kaalunud õiglaselt</p> <p>Kui parki ei käsitleta ühtse kaitsetvääri tervikuna, leitakse alati põhjendused, miks ühes või teises servas lubada mõne- kuni mõnekümne meetriseid maakasutuse muutusi.</p>	<p>KliM hinnangul kajastab otsuse eelnõu põhjendusi piisaval määral otsuse tegemiseks. Linnal võimalus tegevustes kaasa rääkida.</p>
	<p>Keskkonnaministeerium võiks hinnata, kas Tartu kohalikel omavalitsusel võib olla subjektiivseid põhjuseid pargi kaitse alla võtmist takistada ja selle piiridel arendamist soosida. Tartu linnavalitsus ei esinda antud juhul Tartu kodanike ehk avalikkuse huve, kelle jaoks on nii looduslikult kui ajaloolis-kultuuriliselt väärtusliku ala säilitamine tänaseid linnaosa arenguperspektiive silmas pidades äärmiselt oluline.</p>	<p>KliM ei sekku kohaliku omavalitsuse ülesannete täitmisesse.</p>
	<p>Kui Keskkonnaministeeriumil puuduvad võimalused survestada Tartu linnavalitsust kaitsma linnale nii olulist roheala, tuleks pargikaitseala menetlemisega jätkata siiski Keskkonnaministeeriumil, sest pargiala kaitseks on olemas seni veel nimetamata riikliku kaitse argumente: pargi säilitamine on lisaks loetletud väärtustele tähtis üleriigiliselt tuntud Tartu Ülikooli Kliinikumi hoonete tervistava miljöö jaoks, Tamme riigigümnaasiumi ja kogu Eestile meditsiiniõdesid õpetava Tartu Tervishoiu Kõrgkooli õpilaste virgestualana, samuti on piirkonna rohealade struktuuri tugevalt mõjutanud üleriigiliselt olulisele Tallinn-Tartu-Võru-Luhamaa põhimaanteele hiiglasliku liiklussõlme ehitamine.</p>	<p>Teadmiseks võetud.</p>
Eesti Looduskaitse Selts	<p>Eesti Looduskaitse Seltsi Tartu osakonna liikmed ja avalikkuse esindajad arutasid seltsile, kui menetlusosalisele saadetud eelnõu 16.03.2023. a toimunud arutelukoosolekul. Ettekannete, sõnavõttude kuulamise ja arutelu tulemusena jõuti järeldusele, et eelnõu koostaja Kaisa-Triin Tomaku ja allkirjastaja Sander Laherand poolt esitatud põhjendused Tartu Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmise menetlusest keeldumiseks on pealiskaudsed, puudub väärtuskriteeriumite võrdlus teiste kaitse alla võetud linnaparkidega, lähtuvad kallutatult kitsast vaatenurgast ega arvesta rahvusvahelist loodushoiupraktikat, loodusväärtuste ja kultuurimiljöö kaitsmise vajadust ja kohustust eiravad. Täiest ebapädev ja argumenteerimata on väide, et sel pargil tervikuna puudub ökoloogiline väärtus LKS eesmärgi saavutamisel. Samuti vaidlustame Keskkonnaameti väited, et kaitsealuste liikide arv ja arvukus ei oma olulist efekti ohustatud liikide kaitse seisukohalt.</p>	<p>KliM leiab, et Tartu Sanatooriumi pargil puuduvad eeldused riikliku kaitse alla võtmiseks ning peab põhjendatuks kaitse alla võtmise menetlus lõpetada.</p> <p>KliM hinnangul kajastab otsuse eelnõu põhjendusi piisaval määral otsuse tegemiseks. KliM hinnangul on ala väärtused paikkondlikud ning selles osas on võimalik kaaluda ala kaitse alla võtmist kohalikul tasandil.²⁹</p>
	<p>Nii nagu mingi liigi elupaik võib ka park olla ohustatud hävitamise läbi. Sanatooriumi pargi osas on olemas reaalne oht pargi hävinguks arendustegevusega.</p>	<p>KliM on teadlik, et detailplaneeringu realiseerimine kahjustab sealset haljasala. Ala väärtused on paikkondlikud ning linnal on võimalus</p>

²⁹ KeA DHS nr 7-4/23/4398-16

		algatada ala kaitse alla võtmine kohalikul tasandil.
	<p>Meelevaldne on ametnike väide, et parkide kontekstis on harulduse näitajaks harvaesinev või unikaalne kujundusstiil. „Haruldus“ ja „unikaalsus“ on kaks erinevat loodushoiu väärtuskriteeriumi. Ühe määratlemine teise kaudu on meelevaldne, ja sellel puudub laiem teaduslik praktika. Eestis on 390 kaitsealust parki ja tõepoolest sarnaneb Sanatooriumi park väga väheste teiste kaitsealuste parkidega Eestis (nt Holstre, Visusti, Jäneda või Taagepera). Seega on Sanatooriumi pargi näol tegemist pigem väga haruldase kui haruldase pargiga. Lisaks pargi kujundusstiilile, tuleb parkide puhul hinnata ka teisi olulisi aspekte väärtuskriteeriumite alusel, pargi liigiline koosseis, ajalooline areng jne. Sanatoorium park on unikaalne park oma linnalise asukoha ja rajajate poolest. Eestis on kaitse alla võtnud kümneid ja sadu baltisakslaste loodud mõisaparke, kuid nende seas ei ole vanu eestlaste loodud parke. Siin paikneb ka üks kõige pikem puude allee.</p>	<p>Iga park on unikaalne. KliM on hinnanud ala panust üleriigilises vaates ning jõudnud järeldusele, et kultuurilooline taust ei ole piisav eeldus selle ala riikliku kaitse alla võtmiseks. Linn soovib alleed säilitada.</p>
	Pargil on olemas teaduslik väärtus tulenevalt pargi vanusest ja paiknemisest ökoloogilises võrgustikus ja Lõuna-Keskuse piirkonna kuumasaare leevendajana.	Eelnõu seisukohaga täiendatud.
	<p>Pargil on olemas ääretult suur ajaloolis-kultuuriline väärtus. Park ja selle aiad mitte ainult ei kuulunud Eesti kultuuriloo jaoks olulistele isikutele A. ja O. Kallasele ning A. Eisenschmidtile, vaid nemad olid selle ainulaadse ja väärtusliku maastiku loojad. Nende loodud pärand on küllaltki hästi säilinud tänasepäevani. Eksitav on lause „Küll on oluline selgitada, et looduskaitseaduse järgi on vajalik kaitsta just olulisi loodusobjekte, pärandil on üksnes toetav roll“. Rahvusvahelise looduskaitse põhitõdedes on enam kui poolsajandit kultuuri- ja looduspärandit koos käsitletud, kaitstud ja väärtustatud. Olgu märgitud, et üksnes ajaloolis-kultuurilise väärtuse alusel väärib park riiklikku kaitset. Aga Tartu Sanatooriumi park on lisaks veel haruldane ja unikaalne, omab suurt ökoloogilist väärtust, lisaks teaduslikku, esteetilist ja puhkemajanduslikku väärtust!</p>	<p>Ajaloolis-kultuurilise väärtuse kaitset korraldab riigis kultuuriministeerium. KliM hinnangul pole eeldused ala riikliku kaitse alla võtmiseks looduskaitseaduse järgi täidetud.</p>
	Vaieldamatult on pargil olemas ökoloogiline väärtus, nii liikide jaoks kui ka linna rohevõrgustiku funktsioneerimise osas.	<p>Nõustume, et linnas elavatele liikidele on antud roheala oluline. Rohevõrgustiku asukoha ja toimimist tagavate tingimuste ja kitsenduste seadmine on kohaliku omavalitsuse linna planeerimise alane ülesanne. Kui ettepaneku tegijate hinnangul ei ole rohevõrgustiku sidusus ehitustegevuse tõttu tagatud, siis on vajalik pöörduda selles asjus Tartu LV poole.</p>

	<p>Otstarbekust tuleb hinnata nii rahvusvaheliste strateegiliste dokumentide suunistega kui ka Eesti loodushoiu ja kultuuriloo vajadustega. Kahjuks on Euroopa Liidu elurikkuse strateegiat vaid osaliselt ja väga kallutatult viidatud. Hoopis kõrvale on jäetud Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni uuemad strateegilised suunised ja eesmärgid aastaks 2030, mis sõlmiti 2022. aastal detsembris COP 15 kokkusaamisel Kanadas. 23 eesmärkidest mitmed rõhuvad loodushüvede säilitamist ja taastamist, rohealade sidusust ja selle parendamist, kaitsealuse territooriumi pindala suurendamist vähemalt 30 %. Eesmärk 12 rõhutab selgelt elurikkuse parema kaitse vajadust linnades, suurendades kaitsealade pindala, nendevahelist sidusust, paremat ruumilist planeerimist. Lisaks liikide ja elupaikade kaole, rõhutakse neis dokumentides ka loodus- ja rohelade sidususe olulisust, loodushoidu väljaspool kaitsealasid, looduhüvesid – nende pakkumist ja nõudlust, inimeste elukvaliteeti eriti linnades. Sanatooriumi pargi loodusväärtusi tuleks hea rahvusvahelise praktika kohaselt lisaks mõisaparkidele hinnata ka võrdluses teiste linnaparkidega, mis on hiljuti Eestis kaitse alla võetud. Kahjuks võrreldes Tallinnaga on Tartus väga vähe kaitsealuseid parke, vaid Raadi ja Toomemägi ja pisitilluke Karlova mõisa park. Samas 2007. aastal võeti KeA heakskiidul kaitse alla Tallinna Nõmme linnaosas 7 parki ja parkmetsa: Jannseni parkmets; Oravamäe park, Ravila tänava park; Sanatooriumi parkmets; Vabaduse parkmets; Valdeku parkmets ja Võidu parkmets, lisaks kesklinna pargid. Esmahinnangul ületavad Sanatooriumi pargi väärtused oluliselt Ravila tänava pargi või Oravamäe pargi kaitseväärtusi.</p> <p>Lähtudes ELKS varem esitatud ettepanekutest, sh ELKS poolsest otstarbekuse ekspertiisist ja toimunud avalikest aruteludest esitame ettepaneku eelnõu OTSUSTUSE osa ümbervaatamiseks ning esitamiseks alternatiivsel kujul:</p> <p>OTSUSTUS</p> <p>Arvestades käesoleva käskkirja punktis 1 toodud asjaolusid, punktis 2 toodud põhjenduste kohta esitatud märkusi ja ettepanekuid, AB Artes Terrae koostatud ekspertarvamuse tulemusi ning looduskaitseaduse § 7 lõike 1 ja § 8 lõike 4 alusel, otsustan:</p> <p>3.1. Algatada kodanikualgatuse korras esitatud ettepaneku kohase Tartu Sanatooriumi pargi riikliku kaitse alla võtmise menetlus.</p> <p>3.2. Menetluse käigus viia läbi täiendavaid uuringuid kõigi pargi alal esinevate elustikuliikide osas.</p> <p>3.2. Keskkonnaagentuuril jälgida et punktis 1.5 nimetatud ala oleks jätkuvalt EELIS-e projekteeritavate alade kihil.</p>	<p>Loodushüvede ja elurikkuse säilimine on KliM jaoks prioriteet. Aktiivselt otsitakse meetmeid looduse tõhusamaks kaitseks. Laane- ja salumetsade range kaitse alla võtmine, metsaelupaikades raiete peatamine või ka näiteks viimase suure Sõrve looduskaitseala moodustamine on ainult mõnedeks näideteks riiklike eesmärkideni jõudmiseks.</p> <p>KliM ei pea hetkel vajalikuks hinnata kõikide teiste parkide eeldusi ja otstarbekust riiklike looduskaitse eesmärkide täitmisel.</p> <p>KliM hinnangul ei ole põhjendatud kaitse alla võtmist algetada ega täiendavaid uuringuid alal teostada. Eraldatus ja tugeva inimõju tõttu ei oma antud pargiala olulist panust liikide soodsa seisundi saavutamisele üleriigilises vaates.</p>
--	--	--

MTÜ Eesti Metsa Abiks	Palume vaadata üle ekspertiis allikatele viitamine.	Allikad kontrollitud ja täpsustused edastatud (14.03.2023). ³⁰
Roheline Pärnumaa	Teeme ettepaneku Sanatooriumi pargi Tartus kaitse alla võtmiseks ning samuti avaldame soovi pargi kaitseväärtuste täiendavaks uurimiseks ja põhjendamiseks. Teeme ettepaneku Tartu Keskpargi säilitamiseks. Nõustatakse Anneli Palo seisukohtadega meedias.	KliM leiab, et alal on olemas looduskaitseadusest tulenevad eeldused pargi kohaliku, kuid mitte riikliku kaitse alla võtmiseks. KliM ei pea otstarbekaks ala täiendavalt uurida ja peab vajalikuks menetlus lõpetada. ³¹
ICOMOS Eesti Komitee	Rahvusvahelise muinsuskaitse eksperte ühendava organisatsiooni ICOMOSi Eesti Komitee ei nõustu Keskkonnaministeeriumi argumentidega, millega keelduti Sanatooriumi pargi kaitse alla võtmisest. ICOMOS Eesti peab veelkord vajalikuks rõhutada, et pargil on lisaks olulisele looduväärtusele ka oluline kultuuriväärtus: pargi rajajad on nii Eesti kui ka Soome kultuuriajaloos olulised isikud – Eesti-Soome kirjanik Aino Kallas ja diplomaat ning riigitegelane Oskar Kallas ja põllumajandusteadlane Aleksander Eisenschmidt. Piirkond koos pargiga omab väärtust nii ajaloolise kui ka tänase linnaehitusliku keskkonnana. Tegemist on omaaegsete villade juurde rajatud aed-parkidega, mida võib pidada pargikujunduse vähesäilinud näiteks. Peame äärmiselt oluliseks Aino ja Oskar Kallase kodumaja ja seda ümbritseva pargiala korrastamist, kaitsmist ja väärtustamist Eesti kultuuriloos olulise paigana ja avatud linnaruumina.	KliM leiab, et alal on olemas looduskaitseadusest tulenevad eeldused pargi kohaliku, kuid mitte riikliku kaitse alla võtmiseks ning peab põhjendatuks kaitse alla võtmise menetlus lõpetada. ³²
Karlova Selts MTÜ	Toetame Irja Aavakivi esitatud ettepanekut Tartu Sanatooriumi pargi riikliku kaitse alla võtmiseks, toetame pargi väärtuste terviklikku kaitset. Vastavalt menetlusnõuetele nõuame nimetatud pargi kaitse alla võtmisest keeldumise otsuse eelnõu avalikku väljapanekut ja avaliku koosoleku korraldamist.	KliM leiab, et alal on olemas looduskaitseadusest tulenevad eeldused pargi kohaliku, kuid mitte riikliku kaitse alla võtmiseks ning peab põhjendatuks kaitse alla võtmise menetlus lõpetada. KeA lisab, et täiendava avaliku väljapaneku korraldamine ei ole otstarbekas, kui ministeerium on oma seisukoha kujundanud. ³³

³⁰ KeA DHS nr 7-4/22/23186-3

³¹ KeA DHS nr 7-4/23/4398-15

³² KeA DHS nr 7-4/23/4398-19

³³ KeA DHS nr 7-4/23/4398-17

3. OTSUSTUS

Arvestades käesoleva käskkirja punktis 1 toodud asjaolusid, punktis 2 toodud põhjendusi, AB Artes Terrae koostatud ekspertarvamuse tulemusi, ning looduskaitseseaduse § 7 lõike 1 ja § 8 lõike 4 alusel, otsustan:

- 3.1. Keelduda kodanik Irja Alakivi esitatud ettepaneku kohase Tartu Sanatooriumi pargi riikliku kaitse alla võtmise menetluse algatamisest.
- 3.2. Keskkonnaagentuuril kustutada punktis 1.5 nimetatud ala EELIS-e projekteeritavate alade kihilt.

Käskkirja saab vaidlustada 30 päeva jooksul teatavaks tegemisest arvates, esitades kaebuse halduskohtusse halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.

(allkirjastatud digitaalselt)

Kristen Michal
kliimaminister

Saata: Keskkonnaamet, Keskkonnaagentuur